

VOJÁCI V ZÁLOZE A JEJICH POSTAVENÍ V POJISTNÝCH SOCIÁLNÍCH SYSTÉMECH

JUDr. FRANTIŠEK VLASÁK, JUDr. VLADIMÍR VOŘÍŠEK

Dnem 1. července 2016 nabyly účinnosti tři zákony v oblasti tzv. branné legislativy. Jde o zákon č. 45/2016 Sb., o službě vojáků v záloze, zákon č. 46/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 47/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Poslední z těchto zákonů obsahuje články novelizující čtyři předpisy z oblasti pojistných sociálních systémů, konkrétně ZOPSZ, ZPSZ, ZDP a ZNP.¹

Protože příprava a průběh legislativního procesu zmíněné branné legislativy trvaly poněkud déle, než je při hladkém průběhu běžné, přičemž problémy se řešily především v oné branné části (změny ostatních předpisů jsou z tohoto pohledu přirozené až druhotné), nepodařilo se novely „sociálních“ zákonů připravit a „doprojednat“ v náležitě konformní podobě, takže vzniklo několik otázek, které se však podařilo vyřešit ještě před nabytím účinnosti zmíněných předpisů.

Hlavní věcnou příčinou této poměrně složité a na první pohled rozsáhlé právní úpravy je přitom celkem nepatrná záležitost: změna postavení dřívějších vojáků v tzv. dobrovolných zálohách, kdy jejich služba byla považována – z hlediska důchodového pojištění – za náhradní dobu důchodového pojištění a vyloučenou dobu. Nově však budou tyto osoby do značné míry (a právě rozsah této „značné míry“ vytvořil určité otázky) postaveny na roveň „ostatním“ vojákům z povolání, a to včetně způsobu a rozsahu odměňování.

Tento článek si klade za cíl popsat veškeré změny, které v popisované oblasti v praxi nastávají; lze je rozdělit do několika tematických částí:

1. kdo je účasten nemocenského, a tím i důchodového pojištění,
2. kdo je poplatníkem pojistného na sociální zabezpečení, kdo je jeho plátcem a kdo je „inkasním místem“,
3. které složky se zahrnují do vyměřovacího základu pro toto pojistné,
4. kdo je plátcem dávek nemocenského pojištění při dočasné pracovní neschopnosti (DPN) vzniklé v průběhu služby,
5. kdo je plátcem dávek nemocenského pojištění při DPN vzniklé v ochranné lhůtě,
6. kdo vyhotovuje evidenční list důchodového pojištění (ELDP) a kam jej zasílá,
7. jakou roli má služba vojáků v záloze pro příslušnost orgánů sociálního zabezpečení k rozhodování o důchodech.

ÚČAST NA NEMOCENSKÉM A DŮCHODOVÉM POJIŠTĚNÍ

Charakter účasti na nemocenském pojištění

Novelou zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále „ZNP“), provedenou zákonem č. 47/2016 Sb., byl rozšířen okruh osob

považovaných pro účely nemocenského pojištění (dále též „NP“) za zaměstnance tak, jak je uveden v § 5 písm. a) ZNP. Od 1. července 2016 se proto za zaměstnance považují též vojáci v záloze ve výkonu vojenské činné služby; vzhledem k tomu, že bylo doplněno písmeno b) citovaného ustanovení, došlo zároveň k rozšíření věcného obsahu pojmu „příslušníci“ a voják v záloze je po dobu výkonu vojenské činné služby považován pro účely nemocenského pojištění za příslušníka.

Výkon vojenské činné služby vojáka v záloze je tedy pro účely nemocenského pojištění zaměstnáním rovnocenným ostatním zaměstnáním zakládajícím při splnění stanovených podmínek účast na nemocenském pojištění a jako s takovým s ním musí být pro účely nemocenského pojištění zacházeno.

Souběh pojištění

Vojákem v záloze, který bude povolán do služby, může být občan prakticky v jakémkoli sociálním postavení – může být zaměstnancem, osobou samostatně výdělečně činnou, uchazečem o zaměstnání, studentem vysoké školy, popř. jinou osobou (osoba bez zaměstnání neevidovaná na úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání, apod.). Z hlediska systému nemocenského pojištění proto platí: Bude-li voják v záloze, který bude povolán do služby, současně účasten nemocenského pojištění z jiného důvodu (je zaměstnancem či osobou samostatně výdělečně činnou účastnou dobrovolného nemocenského pojištění OSVČ), pak bude nemocensky pojištěn z obou těchto činností samostatně. To vyplývá z ustanovení § 8 ZNP upravujícího souběh pojištění z více zaměstnání, podle něhož mj. platí, že vykonává-li zaměstnanec více zaměstnání, z nichž každé zakládá účast na pojištění, je pojištěn z každého z těchto zaměstnání (výjimky z této zásady, které § 8 dále obsahuje, nelze na případ výkonu vojenské činné služby vojáka v záloze použít).

Nebude-li voják v záloze, který bude povolán do služby, účasten nemocenského pojištění z jiného důvodu (je uchazečem o zaměstnání, studentem vysoké školy, popř. jinou osobou – nezaměstnaným či osobou samostatně výdělečně činnou, která není účastna dobrovolného nemocenského pojištění OSVČ), pak bude účasten nemocenského pojištění pouze z titulu svého povolání k výkonu vojenské činné služby (činnosti „aktivní zálohy“).

POPLATNÍCI A PLÁTCI POJISTNÉHO; INKASNÍ MÍSTO

Vojáci v záloze jsou poplatníky pojistného. Útvary, v nichž je služba vojáků v záloze vykonávána, jsou v pozici zaměstnavatelů, a proto jsou rovněž poplatníky, ale také plátcí pojistného, tj. samozřejmě včetně pojistného za „své“ zaměstnance – vojáky v záloze. Toto pojistné odvádějí na účet Ministerstva obrany (dále „MO“).

V situaci, kdy voják v záloze, který bude povolán do služby, nebude účasten nemocenského pojištění z jiného důvodu, bude MO orgánem příslušným k provádění nemocenského pojištění.

SLOŽKY PLATU ZAHRNOVANÉ DO VYMĚŘOVACÍHO ZÁKLADU PRO POJISTNÉ

Podle zákona o službě vojáků v záloze má tento voják nárok na následující peněžní náležitosti: služné, příspěvek za službu v zahraničí, zvláštní příspěvek, odměnu, mo-

SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ

tivační odměnu a ve stanoveném rozsahu na náhrady stanovených výdajů (např. cestovní náležitosti, náklady na ubytování, apod.).

Jako obecná zásada platí, že služné, příplatek za službu v zahraničí a zvláštní příplatek náleží vojákově v záloze ve službě za každý započatý den služby, nároky na peněžní náležitosti však nevznikají za den, ve kterém měl dobu neomluvené nepřítomnosti ve službě.

Služné náleží vojákově v záloze za dobu služby a kalendářní den následující po jejím ukončení. Jeho výše se stanoví podle hodnoty stanovené pro služební místo, na kterém je služebně zařazen, v částce odpovídající služebnímu tarifu vojáka z povolání pro tuto hodnotu.

Příplatek za službu v zahraničí náleží vojákově v záloze ve službě vyslanému k výkonu služby v operačním nasazení po dobu služby mimo území České republiky. Náleží ve výši odpovídající výši poskytované vojákově z povolání vyslanému do zahraniční operace.

Odměna náleží vojákově v aktivní záloze, který absolvoval v kalendářním roce minimálně jedno pravidelné vojenské cvičení nebo službu v operačním nasazení. Její výše činí 18 000 Kč ročně. Vojákově v aktivní záloze, který studuje studijní program nebo jeho část na vysoké škole formou prezenčního studia a pokud nedosáhl věku 26 let, vzniká vedle této odměny ještě právo na motivační odměnu ve výši 6 000 Kč v kalendářním roce, ve kterém byl zařazen do aktivní zálohy.

Dojde-li k zařazení vojáka do aktivní zálohy nebo jeho vyřazení z aktivní zálohy v průběhu kalendářního roku nebo v průběhu studia, vzniká mu právo na poměrnou část odměny nebo poměrnou část motivační odměny podle počtu kalendářních měsíců jeho zařazení v aktivní záloze.

Služné, příplatek za službu v zahraničí, zvláštní příplatek a stanovené druhy náhrad jsou splatné v kalendářním měsíci následujícím po měsíci, ve kterém na ně vojákově v záloze ve službě vzniklo právo. Při propuštění ze služby se služné, příplatek za službu v zahraničí, zvláštní příplatek a stanovené druhy náhrad vyplatí v nejbližším pravidelném výplatním termínu. Vyplácí je příslušný útvar, u něhož voják z povolání koná službu v rámci aktivní zálohy.

Služné, příplatek za službu v zahraničí a zvláštní příplatek jsou započitatelné do vyměřovacího základu pro odvod pojistného na sociální zabezpečení. To je dáno ustanovením § 29 odst. 1 písm. b) zákona o službě vojáků v záloze.

Odměnu a motivační odměnu vyplácí vojákově v aktivní záloze vojenský správní úřad. Tato plnění se do vyměřovacího základu pro pojistné na sociální zabezpečení nezahrnují.

Podle § 45 zákona o službě vojáků v záloze platí, že vojákově v záloze, který byl dočasně uznán neschopným výkonu služby pro nemoc a propuštěn z výkonu vojenské činné služby podle § 14 odst. 1 písm. b) branného zákona, poskytne příslušný vojenský správní úřad náhradu mzdy nebo platu ve výši průměrného výdělku. Náhrada se poskytne od prvního dne následujícího po dni propuštění z vojenské činné služby až do dne, ve kterém by byla poskytnuta náhrada mzdy nebo platu po dobu trvání dočasné pracovní neschopnosti („DPN“) nebo karantény podle zákoníku práce naposledy. Při posuzování započitatelnosti tohoto plnění je nutno vycházet z již citovaného zákona

č. 47/2016 Sb. jako „doprovodného zákona“ k zákonu o službě vojáků v záloze. Zákonem č. 47/2016 byl mj. novelizován zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a to tak, že v ustanovení § 4 upravujícím osvobození od daně bylo v odst. 1 upraveno písmeno m) tak, že od daně z příjmů se mj. osvobozují plnění poskytovaná ozbrojenými silami vojákům v záloze povolaným k výkonu vojenské činné služby s výjimkou služného a zvláštního příplatku podle zvláštních právních předpisů. Vzhledem k tomu, že plnění poskytované podle § 45 zákona o službě vojáků v záloze není ani služným ani zvláštním příplatkem, je od daně osvobozeno, a proto se k němu pro účely nemocenského pojištění ani pojistného na sociální zabezpečení nepřihlíží. Jeho poskytování proto nemůže založit ani účast na nemocenském pojištění, ani povinnost odvádět z této částky pojistné na sociální zabezpečení. Tento příjem je svým charakterem obdobou náhrady mzdy poskytované v období prvních 14 kalendářních dnů trvání DPN zaměstnavatelem podle § 192 až 194 zákoníku práce, k němuž se pro účely výpočtu dávek NP ani odvodu pojistného na sociální zabezpečení rovněž nepřihlíží.

PLÁTCE DÁVEK NEMOCENSKÉHO POJIŠTĚNÍ PŘI DPN VZNIKLÉ V PRŮBĚHU SLUŽBY

Nebude-li voják v záloze, který byl povolán do služby, současně účasten nemocenského pojištění z jiného důvodu, bude mu dávky vyplácet příslušný služební (vojenský) útvar, u něhož službu vykonává; to je dáno ustanovením § 101 ZNP, podle něhož příslušníkům vyplácejí dávky služební útvary, nikoli přímo orgán nemocenského pojištění, jímž je pro vojáky z povolání a příslušníky aktivních záloh Ministerstvo obrany.

Bude-li voják v záloze, který bude povolán do služby, současně účasten nemocenského pojištění z jiného důvodu (je zaměstnancem či osobou samostatně výdělečně činnou účastnou dobrovolného nemocenského pojištění OSVČ), pak bude nemocensky pojištěn z obou těchto činností samostatně. Pokud však pojištěnec uplatní nárok na dávku nemocenského pojištění z obou těchto pojištění (např. z pracovního poměru a z výkonu služby vojáka v záloze), pak bude k výplatě dávek příslušný orgán nemocenského pojištění provádějící nemocenské pojištění příslušníků. Tato přednost je dána ustanovením § 82 odst. 3 ZNP obsahujícím zásadu přednosti služebních orgánů před „civilními“ k výplatě dávek při souběhu jejich příslušnosti.

Zajímavý problém z hlediska účasti na nemocenském pojištění může vzniknout v situaci, kdy by byl do služby vojáka v záloze povolán student, neboť podle ustanovení § 28 odst. 3 zákona o nemocenském pojištění platí, že nemocenské ze zaměstnání, které sjednal pojištěnec, který je žákem nebo studentem, jen na dobu školních prázdnin (prázdnin) nebo jejich část, se vyplácí nejdéle do dne, kdy měla skončit doba tohoto zaměstnání. Právní předpis zde totiž používá termín „zaměstnání“, aniž by tato zaměstnání nějak rozlišoval; znamená to tedy, že každá činnost, která je zaměstnáním ve smyslu definice uvedené v § 3 písm. g) ZNP, tedy včetně výkonu vojenského cvičení „aktivními zálohami“, je činností, k níž je ve smyslu § 28 odst. 3 ZNP nutno přihlídnout. Výkladové problémy zde mohou působit dvě skutečnosti:

Prvou z nich je to, že ustanovení § 28 odst. 3 ZNP používá pojmu „sjednal“, avšak voják v záloze je k výkonu vojenské činné služby povolán jednostranným úko-

nem orgánu vojenské správy. Tuto otázku je třeba řešit výkladem zákona argumentačně zaměřeným dvojím směrem. Prvním z nich je to, že voják v záloze, který se stane členem „aktivních záloh“, se jím stává dobrovolně, a tím, že se do nich přihlásí, dává implicitně souhlas k tomu, aby byl v případě potřeby povolán k výkonu vojenské činné služby (na vojenské cvičení). Druhým je pak vlastní smysl tohoto ustanovení, kdy zákonodárce výslovně deklaroval omezení doby výplaty nemocenského pouze dobou trvání zaměstnání (obdobně jako např. u poživatelů starobního důchodu), nebylo by proto důvodné, aby se z tohoto obecného pravidla jedno zaměstnání vymykalo. Lze proto mít za to, že pojem „sjednal“ bude muset být použit i v případě vojáka v záloze vykonávajícího vojenskou činnou službu minimálně výkladem *per analogiam*.

Druhou skutečností je výklad pojmu „na dobu školních prázdnin (prázdnin)“, neboť na rozdíl od středních škol neobsahuje zákon o vysokých školách přesné vymezení období považovaného za prázdniny a dává pravomoc k jeho určení jednotlivým vysokým školám. Pro účely řádné aplikace tohoto ustanovení proto bude třeba vždy výslovně ověřit, jak jsou na konkrétní vysoké škole či fakultě prázdniny vymezeny.

Problémy by rovněž mohlo působit ustanovení § 28 odst. 5 ZNP, podle kterého mj. platí, že nemocenské se nevyplácí zaměstnanci za dobu, po kterou mělo trvat pracovní volno bez náhrady příjmu nebo služební volno, za které nebyl poskytnut služební příjem nebo služební plat, pokud dočasná pracovní neschopnost vznikla nebo karanténa byla nařízena nejdříve dnem, který následuje po dni nástupu na takové volno. Protože je výkon vojenské činné služby vojáka v záloze překážkou v práci, po dobu jejíhož trvání má příslušník aktivních záloh ve svém „civilním“ zaměstnání omluvené volno bez náhrady mzdy (platu), pak ustanovení § 28 odst. 5 ZNP obsahuje „pouze“ překážku pro výplatu nemocenského odkládající počátek období, za které se nemocenské vyplácí. Příslušnost k výplatě nemocenského tedy nadále zůstává na orgánu nemocenského pojištění provádějícího nemocenské pojištění příslušníků, neboť ustanovení § 83 odst. 3 ZNP vychází ze současné (souběžné) účasti pojištěnce na nemocenském pojištění, která je v tomto případě zachována (účast na nemocenském pojištění pojištěnci v „civilním“ zaměstnání trvá). Vznikne-li DPN pojištěnce v době jeho výkonu služby vojáka v záloze a bude-li uznán dočasně práceneschopným k oběma pojištěným činnostem (což lze ve většině případů předpokládat), budou proto služební orgány příslušné k výplatě nemocenského z obou těchto pojištěných činností, i když z „civilního“ zaměstnání zakládajícího účast na nemocenském pojištění až od pozdějšího data. (Pro úplnost se poznamenává, že ustanovení § 28 odst. 5 ZNP se nevztahuje na nemocensky pojištěné OSVČ.)

PLÁTCE DÁVEK NEMOCENSKÉHO POJIŠTĚNÍ PŘI DPN VZNIKLÉ V OCHRANNÉ LHŮTĚ

Pokud bude voják v záloze po propuštění z výkonu služby uznán dočasně práceneschopným v ochranné lhůtě, je nutno vyjít z toho, že již citovaným zákonem č. 47/2016 Sb. sice došlo ke změnám v ZNP, ustanovení § 15 ZNP však měněno nebylo. Z výkonu vojenské činné služby vojáka v záloze proto plyne ochranná lhůta po-

dle obecných zásad; vzhledem k tomu, že voják v záloze může být povolán do služby na dobu od jednoho dne do sedmi, resp. devíti měsíců, bude se její délka řídit ustanovením § 15 odst. 1 věty druhé ZNP. Pokud vznikne vojáku v záloze DPN v ochranné lhůtě, bude služební orgán příslušný k výplatě nemocenského; tato věcná příslušnost je dána ustanovením § 82 odst. 2 ZNP v případě „jinak nepojištěného“ zaměstnance výlučně, v případě „souběžně pojištěného“ pojištěnce pak v kombinaci s již uvedeným ustanovením § 82 odst. 3 ZNP. Pro úplnost se poznamenává, že uvedené zásady platí bez ohledu na to, zda DPN v ochranné lhůtě vznikla v souvislosti s činností vykonávanou v rámci vojenského cvičení, či z jakéhokoli jiného důvodu. Situace je tedy obdobná, jako kdyby ke vzniku DPN došlo v době vojenského cvičení.

Jak už bylo uvedeno, pokud vznikne DPN vojáku v záloze během vojenského cvičení či v ochranné lhůtě po jeho skončení, bude výplatu nemocenského zajišťovat služební orgán. Potřebné skutečnosti a příslušné údaje pro výpočet dávky mu budou sdělovat orgány Správy sociálního zabezpečení.

Pokud by DPN pojištěnce naopak vznikla až po uplynutí ochranné lhůty z vojenského cvičení vojáka v záloze, bylo by nemocenské poskytováno pouze z „civilního“ zaměstnání zakládajícího účast na NP. Služební útvary by v daném případě žádnou informační povinnost neměly, neboť údaje o příjmech dosažených během vojenského cvičení by nebyly pro výpočet dávky potřebné.

VYHOTOVOVÁNÍ A PŘEDKLÁDÁNÍ ELDP

ELDP vedou útvary, v nichž je služba vykonávána. Protože v těchto případech mají pozici „zaměstnavatele“ (nikoli služebního orgánu), zasílají ELDP nikoli Ministerstvu obrany, nýbrž ČSSZ, a to prostřednictvím OSSZ příslušné podle místa „své“ mzdové účtárny.

CHARAKTER SLUŽBY VOJÁKŮ V ZÁLOZE

Přestože tito vojáci – jak bylo naznačeno v úvodu – mají do jisté míry postavení „ostatních“ vojáků z povolání, je další odchylkou skutečnost, že tato služba se nezahrnuje do doby služby pro účely § 9 odst. 2 ZOPSZ. To např. znamená, že příslušný orgán sociálního zabezpečení příslušníků ozbrojených sil nebude příslušný k rozhodování o důchodu, pokud např. bývalý voják z povolání získal 19 let a 10 měsíců služby a posléze 2 měsíce služby vojáka v záloze, nebo pokud bývalý policista získal třeba pouze 10 let služby a stal se invalidním nikoli do dvou let od jejího skončení, ale do dvou let od následného skončení služby vojáka v záloze. ■

Autoři článku jsou zaměstnanci MPSV.

1 ZOPSZ = zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

ZPSZ = zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

ZDP = zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

ZNP = zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

